

CORRECCIONS I PROBLEMES CRONOLÒGICS

Entorn a un article meu sobre la cronologia d'obres lul·lianes dels darrers cinc anys de l'etapa ternària,¹ s'han fet crítiques que caldria acceptar o contestar segons el cas, a fi d'aclarir la situació actual d'aquesta cronologia, i no deixar els estudiosos davant dubtes innecessaris. Les crítiques han vingut de tres persones, Jordi Gayà,² Fernando Domínguez³ i Leonard Boyle, i afecten no tan sols les dates d'una sèrie d'obres, sinó el seu ordre relatiu, cosa que evidentment pot tenir importància pel que fa a qüestions del desenvolupament del pensament de Ramon Llull. També volia comentar dues crítiques puntuals, una de Viola Tenge sobre la *Taula de paraules*, i l'altra de Dominique Urvoy, sobre el *Llibre aràbic del gentil*.⁴ A més a més volia proposar la identificació d'una obra en teoria perduda, la *Peticció a Climent V*, i parlar de la possible inautenticitat de la petita obra, *De modo applicandi novam logicam ad scientiam juris et medicinae*.

Crec que caldria acceptar les correccions de Jordi Gayà sobre les dues obres següents i deixar-les al febrer de 1304, com consignen els colofons dels manuscrits. Són:

III.54 (III.76.bis)⁵ - *Lectura Artis quae intitulatur Brevis practica Tabulae generalis*

III.55 - *Liber ad probandum aliquos articulos fidei catholicae per syllogisticas rationes*.

Només voldria fer un parell de puntualitzacions. Segueixc pensant que la col·locació d'aquestes dues obres aquí representa, amb un viatge d'anada i torna-

¹ «La cronologia dels anys 1303-1308 i de l'estada a Pisa de Ramon Llull», *EL* 28 (1988), pp. 71-76.

² «Notas cronológicas sobre dos obras lulianas de 1304», *SL* 34 (1994), 105-112, i també a *ROL* XX, xl-xliv.

³ Fernando Domínguez, «La cronología de las obras pisanas de Ramon Llull. Observaciones a la propuesta de A. Bonner», *SL* 31 (1991), pp. 53-66.

⁴ Les del P. Boyle i Viola Tenge han vingut en cartes contestant amablement a preguntes meves. Les d'Urvoy es troben en un estudi sobre temes més generals, estudi que citarem en el seu moment.

⁵ El primer número és de la primera versió (anglesa) del meu catàleg, amb el de d'*OS* afegit entre parèntesis quan és diferent.

da des de Montpeller a Gènova on les escrigué,⁶ una activitat improbable, com es pot apreciar mirant la llista cronològica al final d'aquest article. Després d'una obra per mes a finals de 1303, tenim set obres pels dos primers mesos de 1304 (amb el citat viatge entremig), i tres obres acabades als dos mesos següents. Però cal admetre que, encara que sigui improbable, tampoc no és impossible.

La segona puntualització és que jo m'havia fiat massa en l'edició de la Maguntina de la primera obra, on cita textualment l'*Ars generalis ultima*, i a més a més dient que la cita ve de tal obra. Ara resulta que aquesta darrera informació és un afegit de Salzinger, i que un passatge idèntic es troba a l'*Ars compendiosa*, coses que evidentment desmunten els meus arguments respecte a la posició de la *Lectura* cara a l'*Ars generalis ultima*.⁷

La tercera puntualització té a veure amb el *Liber ad probandum*, citat dues vegades al III.58 - *Disputatio fidei et intellectus* d'octubre de 1303, és a dir, de quatre mesos abans.⁸ Al seu article, Jordi Gayà, diu simplement «que en la cronología luliana se considera anterior»,⁹ però en la introducció general del tom on ha editat l'obra raona que «no es éste el único caso en el corpus luliano que una obra menciona otra posterior».¹⁰ És possible, i potser menys improbable que la meua suggerència de canviar la data apuntada a tots els manuscrits.

Així que deixarem aquestes dues obres descansar al més de gener de 1304, i al catàleg més complet que estam preparant els donarem els números de III.64.bis i III.64.ter respectivament, a fi de col·locar-les a continuació del *Liber de memoria*, tal com fan els editors dels *ROL*.

Ara, pel que fa a les obres pisanes (i montpellerines) dels anys 1307 o 1308, per una banda vaig cometre un error garrafal i per altra banda vaig fer una proposició un poc massa improbable.¹¹ Pel que fa al primer, vaig oblidar que, aplicant l'estil pisà a les obres escrites a aquesta ciutat, l'*Ars brevis*, també hauria de passar al gener de 1307. Això curiosament només hauria modificat un detall de les meves propostes: hauria fet passar l'*Ars brevis* abans de l'acabament de l'*Ars generalis ultima*, i abans de la *Disputatio*, del *Centum signis Dei* i del

⁶ Aquí s'ha colat un error a l'edició de la segona obra a *ROL* XX, 439, on diu que fou escrita «in Civitate Montepessulana» en lloc de «Ianuae».

⁷ El passatge es troba a *MOG* V, iii, 42-3 (342-3) i a *ROL* XX, 435-6, ll., i el passatge que cita és gairebé idèntic a l'*Ars generalis ultima*, *ROL* XIV, 49, ll., i a l'*Ars compendiosa*, ed. Ottaviano (París, 1930), p. 118. Sempre he cregut que seria útil citar a les edicions crítiques del *ROL* les variants més significatives de les edicions impreses, precisament per ajudar a descobrir fonts de possibles errors passats i futurs.

⁸ *MOG* IV, viii, 4 (482) i 19 (497). També es troba citada a altres obres, però aquestes són totes posteriors.

⁹ Art. cit., 112.

¹⁰ *ROL* XX, xlv. A la remissió corresponent de la p. 442, n. 6, falta el número de pàgina.

¹¹ A l'article citat a la n. 1 més amunt.

Liber clericorum. El que sí que les modificava era la improbabilitat de voler aplicar l'estil pisà només a la segona de les dues dates al colofó de l'*Ars generalis ultima*.¹² Com ha dit el P. Boyle en una carta, no podem prendre una part de l'èxplicit en un estil i l'altra en l'altre; cal triar un o l'altre estil per tot l'èxplicit.

A més a més, el P. Boyle va precisar la relació entre aquestes dues obres. Deia que sense entrar en la qüestió de la data exacta de cada obra, sembla evident que la redacció de l'*Ars brevis* va tenir lloc entre les dues etapes de la de l'*Ars generalis ultima*. És a dir que va redactar primer el pròleg i les parts I-XI de l'*Ars generalis ultima*, llavors l'*Ars brevis*, i finalment a Pisa va acabar de redactar les parts XII-XIII de l'obra més llarga.¹³ Això es demostra pel fet que, al pròleg i a les parts IV-V i VII-XI, l'*Ars brevis* insistentment recomana al lector que consulti l'*Ars magna*¹⁴ per a més informació sobre els temes tractats; mentre que a la part XIII de l'*Ars generalis ultima* recomana al lector que primer aprengui l'*Ars brevis*.¹⁵ Hi ha altres fets que recolzen aquesta tesi. Primer el que les parts XII-XIII de l'*Ars generalis ultima*, llevat d'un afegit al final que conté la cita de la nota anterior, són una còpia gairebé literal de les de l'*Ars brevis*. També l'obra més curta té certes innovacions respecte a la llarga, i sobretot la introducció dels conceptes lògics de la *inventio medii*, la «contracció» de termes, etc. a la part II, conceptes que em sembla que havien estat absents de les descripcions de les figures de l'Art fins ara.

Un altre problema tractat per Fernando Domínguez al seu article, era el de les cites lul·lianes sobre els Templers. Amb la cronologia tradicional teníem un Llull que seguia recomanant la reunió del Temple amb altres ordes similars sis mesos després de la supressió del Temple francès per Felip IV per l'octubre de 1307. A això Domínguez contesta que no presenta cap problema perquè, com tothom sap, el Temple seguia existint de dret, «aún a pesar de su agonizante situación de hecho». Però cal tenir en compte que durant aquests sis mesos tots

¹² «Ista Ars fuit incepta a Raimundo Lugduni super Rodano mense Novembris anno millesimo trecentesimo quinto. Et ipse eam finivit in civitate Pisana in monasterio sancti Domnini ad laudem et honorem Dei mense Martii anno millesimo trecentesimo octavo ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi.» ROL XIV, 526-7.

¹³ Això modifica la meua suggerència a EL 26 (1986), 87, que el que havia escrit primer a Lió només eren les parts I-V de l'*Ars generalis ultima*.

¹⁴ Així l'anomena sempre a l'*Ars brevis*, llevat de la invocació on l'anomena *Ars generalis* i en dóna l'incipit. Vegeu la nota següent on l'obra més llarga cita l'incipit de la més curta, que dóna el de la més llarga!

¹⁵ Una cita curiosa, que també dóna l'incipit: «Veruntamen ad addiscendum hanc Artem [és a dir, l'*Ars generalis ultima*] citius, consulo, quod primo addiscatur *Ars brevis*, quae sic intitulatur: Deus, cum tua gratia, sapientia et amore, incipit *Ars brevis* quae est imago *Artis generalis*. Nam ista scita ab intellectu subtili et fundato, ipse potest scire *Generalem Artem*.» ROL XIV, 526. La cita és curiosa perquè és un consell que el lector hauria apreciat més al començament de l'obra, i no quan ja havia digerit tot el text monumental de l'*Ars generalis ultima*.

els principals templers de França havien estat empresonats; el gran mestre, Jacques de Molay, havia fet i després revocat una confessió; la qüestió de la culpabilitat dels templers havia estat discutida amb la Universitat de París; el Papa havia ordenat l'empresonament de tots els templers de la cristiandat; el rei Jaume II havia decretat la detenció dels templaris de la Corona d'Aragó;¹⁶ i Eduard II havia igualment decretat la detenció dels templaris anglesos. La persecució del Temple per Felip el Bell pot ser vista com a part d'un intent més ample de reduir el poder papal, campanya que s'havia iniciat amb l'atac a Bonifaci VIII a Anagni l'any 1303. La maquinària burocràtica i propagandística que el rei francès va posar en marxa per doblegar el seu successor, Climent V va ser d'una magnitud i estil fins ara desconegut.¹⁷ Aquesta batalla molt poc soterrada va regirar l'opinió pública no tan sols de França, sinó de tots els països del seu entorn, amb molta gent vivint una situació de confusió i angoixa esperant una decisió general i definitiva.¹⁸ Això va fer que a l'època que Lluïl mencionàs el Temple (abril i maig de 1308 segons la cronologia tradicional) la situació internacional respecte a l'Orde era extremadament delicada.

Per tant, veig dos problemes en les referències del Beat als Templers. El primer és la tranquil·litat amb la qual tracta un tema que en aquests mesos ja estava produint gran nerviosisme per tota Europa. Crec que en tals circumstàncies, la reacció més normal per a una figura interessada en persuadir tothom de la vàlua de les seves propostes hauria estat no tocar el tema durant un temps prudencial. Però la manera com ho va fer, com ja ha assenyalat Hillgarth, és significativa. Simplement segueix recomanant al Papa i als cardenals que reunissin en un sol orde els de Temple, de l'Hospital de Sant Joan, d'Uclès, Calatrava, de l'Hospital dels Alemanys¹⁹ i del Sant Sepulcre, orde que prendria un altre nom i que aniria a Orient a combatre els sarraïns. Això demana a la *Disputatio Raymundi christiani et Homeri saraceni*²⁰ i al *Liber clericorum*²¹ en termes gairebé idèntics als anteriors *Llibre de passatge* de 1292²² i *Liber de fine* de 1305.²³

¹⁶ Vegeu Alan J. Forey, «The Beginning of Proceedings against the Aragonese Templars» en *God and Man in Medieval Spain. Essays in Honour of J.R.L. Highfield*, ed. D.W. Lomax i D. Mackenzie (Warminster: Aris & Phillips, 1989), 81-96. Que després hagués vacil·lat, no canvia la situació fonamental que ja havia començat a actuar.

¹⁷ Vegeu el llibre de Malcolm Barber, *The Trial of the Templars* (Cambridge, 1978), que demostra bellament la magnitud i el cinisme de les maniobres de Nogaret i de les altres figures poc edificants de l'entorn del rei.

¹⁸ Com mostra ben bé Domínguez al seu article.

¹⁹ Segurament l'Orde Teutònic. La llista d'ordes, el destí de l'orde nou i altres detalls poden canviar d'un text a l'altre, però no són diferències fonamentals.

²⁰ *MOG* IV, vii, 47 (477).

²¹ *ORL* I, 385.

²² Ed. J. Rambaud-Buhot, *Opera Latina* III (Palma, 1954), p. 96.

²³ *ROL* IX, 270.

El segon és la manera i el moment que tria per canviar d'actitud. Perquè quan arribam al *Liber de acquisitione terrae sanctae* del març de 1309, diu lacònicament, al final del pròleg de l'obra i referint-se a l'anterior *Liber de fine*: «De acquisitione Terrae Sanctae jam feci unum librum et fuit domino papae Clementi quinto praesentatus, sed propter casum Templariorum materiam illius aliquo modo me oportet variare materia hujus libri.»²⁴ El trencament d'estil és notable, amb aquesta mena d'autoconsell que ara caldria anar més amb compte pel que fa a allò que ell anomena el «cas» dels templers. Però amb la cronologia tradicional, es fa difícil explicar com aquest canvi no s'havia produït ja en la *Disputatio* i el *Liber clericorum*.

Un darrer detall de la relació de Llull amb els templers, és la referència al ¶ 35 de la *Vida coetània*. No té res a veure amb els anteriors problemes cronològics, però no deixa de ser curiosa. A Xipre, després de l'enverinament pels seus dos ajudants, diu que «mudà's en la ciutat de Famagosta, a on fo alegrement rebut per lo mestre del Temple, qui era en la ciutat de Limiso, e tingué'l en sa casa fins que hagué recobrada la salut».²⁵ Fins ara els comentaristes d'aquest passatge s'han concentrat en un intent de desfer els embolics geogràfics del text, sense fixar-se en dos altres aspectes curiosos. Aquest mot «alegre», *hilaris* en llatí, només l'empra una altra vegada, que jo sàpiga, a la *Vida coetània*. És quan en el Puig de Randa rep aquella visita angelical en forma d'«un pastor d'ovelles jove, ab cara molt placent e alegre».²⁶ La coincidència d'aquests únics dos moments d'alegria sense mescla d'elements negatius en tota la *Vida coetània* és interessant en un text que sembla ser curosament estructurat.²⁷ El segon aspecte que cal destacar és que aquesta referència tan «alegre» a Jacques de Molay fou escrita precisament a París on feia temps que el gran mestre del Temple estava empresonat, i on feia un poc més d'un any, i quan Llull ja hi era, s'havien cremat públicament cinquanta-quatre templaris. En un autor com el Beat que no sol escriure sens una intencionalitat clara cap a un públic determinat, i donat el caràcter propagandístic de la *Vida coetània* que hom tendeix a atribuir-li, quina finalitat cercava Ramon Llull amb aquesta referència? Ja era clar que el Temple estava acabat; tres anys més tard Jacques de Molay mateix morirà cremat a París. Potser que Llull, ja en camí cap al concili de Viena, cercava el recolza-

²⁴ Ed. Longpré, *Criterion* 3 (1927), p. 266. Cf. Hillg, pp. 86, 101 i 104. Vegeu també el que en diu Hillgarth a *EL* 25 (1981-3), 176.

²⁵ El text català, pres d'*OE* I, 49, és, en aquest cas, una traducció fel del text llatí, que hom pot consultar a *ROL* VIII, 296.

²⁶ Altra vegada el text català és una traducció exacta; vegeu *OE* I, 39, i *ROL* VIII, 281.

²⁷ Vegeu el treball de Fernando Domínguez, «Idea y estructura de la «Vita Raymundi Lulii»», *EL* 27 (1987), pp. 1-20.

ment de la Cúria, que encara intentava feblement oferir qualche mena de resistència a les embestides de la corona francesa. Però bàsicament aquesta referència roman per mi misteriosa.

Per tornar a temes cronològics, pel problema de les cites al Temple i per una altra acumulació d'escrius en poc temps (tema que tractaré en un moment), encara veig dificultats amb la cronologia tradicional. Però també veig que la meua solució té el problema intractable de la datació doble de l'*Ars generalis ultima*, així que en el catàleg més complet que estic redactant tornaré a la cronologia tradicional, tal com el lector podrà veure a l'apèndix d'aquest article.

Pel que fa a la *Peticio a Climent V*, és una obra que Platzeck, en base a un passatge de la *Vida coetània* (recolzat per un altre del *Liber clericorum*), va dir que era una obra, avui perduda, que Llull havia presentat al Papa.²⁸ Però d'aquestes dues obres que la citen només es pot deduir que havia suplicat al Papa i als cardenals de fundar escoles de llengües orientals, de juntar tots els ordes militars en un, i de destinar una dècima a la recuperació de la Terra Santa. Però si el passatge citat més amunt del *Liber de acquisitione terrae sanctae*: «De acquisitione Terrae Sanctae jam feci unum librum et fuit domino papae Clementi quinto praesentatus,» realment es refereix al *Liber de fine*, com varen suggerir Longpré i Hillgarth,²⁹ llavors em sembla més probable la hipòtesi que fos aquesta obra, acabada pel mes d'abril de 1305 a Montpeller, la que Llull hagués presentat al Papa pel novembre el mateix any. Allà fins i tot diu que el vol enviar al Papa,³⁰ potser sense saber que només cinc mesos després trobaria manera de presentar-lo personalment.

Pel que fa al *De modo applicandi novam logicam ad scientiam juris et medicinae*, petit apèndix a la *Lògica nova*, Walter Euler, en la seva introducció a l'edició d'aquestes dues obres que ha preparat per als *ROL*,³¹ expressa dubtes sobre la seva autenticitat per dues raons. La primera és que no apareix en cap catàleg antic. De fet només comença a trobar lloc en els catàlegs lul·lians del final del s. XVI, com els d'Arce de Herrera i Arias de Loyola. La segona és que el colofó de l'obra és atípic; la versió llatina no dóna ni el nom d'autor, ni lloc o data de composició.³² Euler afegeix que l'obra segueix fidelment la *Lògica nova*, i que

²⁸ Vegeu Pla I, 32, i el núm. 138 del seu catàleg d'obres. De la *Vida coetània* és el ¶ 35, i del *Liber clericorum*, és a ORL I, 385.

²⁹ Vegeu les cites de la n. 24 més amunt. Del llibre de Hillgarth, vegeu p. 86, n. 149.

³⁰ «Sed propono finaliter domino papae et aliis quibusdam principibus seu rectoribus fidei christianae mittere istum librum,» *Liber de fine*, *ROL* IX, 251.

³¹ Que molt amablement m'havia enviat per ajudar-me en la meua preparació de la versió catalana d'aquestes dues obres.

³² La versió catalana sí que dóna «Ramon» com a autor, però res més.

si no és autèntica, és segurament una «Kompilation eines direkten Lullschülers oder späteren Lullstudenten». Jo, que acab de preparar la versió catalana d'aquestes dues obres per als *NEORL*, estic completament d'acord amb la seva apreciació. Només afegiria que, en gran contrast amb la *Lògica nova*, que és una obra de primera importància en la producció lul·liana, la *Doctrina e manera de aplicar lògica nova a la ciència de dret e de medicina*, com s'anomena en català, és una obra redactada de manera tan puerilment mecànica que es fa impossible que sigui autèntica. Com a petita mostra d'una afirmació que podria semblar exagerada, citaré el passatge on aplica els tres predicaments de quantitat, qualitat i relació a la jurisprudència.

[2] Dret es quant; e quar es quant, es conexible ab lo capitol de quantitat, applicant aquell capitol a quantitat de dret, e *e converso*.

[3] Dret es qual; e quar es qual, ab .B.C.D. etc. es applicable al capitol de qualitat.

[4] Dret[s] son relatiu en respit del antecedent e de consequent, e per so son applicables al capitol de relació ab .B.C.D. etc.

I així continua pàgina rere pàgina, sense aportar cap reflexió als conceptes que comenta, i només indicant els *loci* on la solució es troba, i això, com es pot veure per l'exemple, de la manera més general possible.³³ Per tant, crec que la hipòtesi de Walter Euler queda plenament confirmada.

Abans de deixar el tema dels darrers cinc anys de l'etapa ternària, voldria comentar la llista d'obres al final d'aquest article. Principalment volia destacar una peculiar alternància d'activitat i d'inactivitat literària. La *Lògica nova*, per exemple, és l'única obra escrita entre els *Mil proverbis* de 1302, compost en el viatge de tornada del Pròxim Orient, i la *Disputatio fidei et intellectus* d'octubre de 1303, és a dir, un any o més amb només una obra. Llavors ve l'època ja comentada d'una activitat intensa: tretze obres acabades en els set mesos que van d'octubre del 1303 a l'abril de 1304. Durant els següents deu mesos només escriu el *Liber de praedicatione*, obra llarga que acaba al més de desembre de 1304.³⁴ Durant els nou mesos que van de març a novembre de 1305 retorna a una activitat febril amb sis obres, dues d'elles llargues i complexes, el *Liber de ascensu et descensu intellectus* i gairebé tota l'*Ars generalis ultima*. Llavors

³³ De fet els apartats de la *Lògica nova* sobre dret i medicina, encara que més breus, són molt més interessants.

³⁴ Pel mes de juliol de 1304 també s'acaba la traducció catalana de la *Lògica nova*, però per raons que exposaré a la meua edició, sospito que no és obra del mestre, sinó que fou encarregada per Ramon Llull a un deixeble.

vénen més de dos anys omplits únicament pel viatge a Bugia i la redacció de la primera versió de la *Disputatio Raymundi christiani et Homeri saraceni*. A continuació ve el període de cinc primers mesos de 1308 quan acaba set obres, dues d'elles llargues, la *Ars brevis de inventione juris* i l'*Ars compendiosa Dei*,³⁵ i això amb tres viatges entre Pisa i Montpeller entremig. És un ritme d'activitat que, a falta d'altra solució, direm que és més problemàtic que impossible.³⁶

Per acabar amb temes cronològics, volia comentar alguns aspectes també problemàtics de quatre dels viatges de Llull contats per la *Vida coetània*. Ho faré referint-me als paràgrafs corresponents de l'obra.

¶ 16 - un viatge primerenc a Montpeller a fi de fer examinar llibres seus, i sobretot el *Llibre de contemplació*, per un franciscà, on també diu que va escriure l'*Art demostrativa* i una *Lectura* sobre ella. Per raons exposades a OS I, 26, n. 88, crec que el monge que va redactar la *Vida* va fer de dos viatges un.

¶ 33-35 - el viatge a Xipre, on hi ha un problema que molts han comentat de les seves estades a Famagusta i Limassol, on no menciona un viatge continental a Aias, ni un possible viatge a Jerusalem.³⁷

¶ 35 - en tornar de Xipre arriba a Gènova «on escrigué molts de llibres. Llavors se'n va anar a París, on va llegir amb èxit la seva Art, i on va compondre nombrosos llibres». Com podem veure de la nostra llista, l'únic llibre que va escriure a Gènova en tornar de Xipre fou la *Lògica nova*. Potser que inclou els que va compondre a continuació a Montpeller? Però del viatge a París no sabem absolutament res, ni de cap llibre que hi va escriure durant aquests anys.³⁸

¶ 39 - quan compareix davant el muftí o cadí de Bugia, un home del consell va dir que coneixia Llull d'un viatge que havien fet plegats de Gènova a Tunis. Quin viatge de Gènova a Tunis? El viatge de catorze anys abans? O és que vingueren a Bugia no directament com diu la *Vida*, sinó via Tunis (plegats), i de Tunis a Bugia (separadament), si no, no s'entén la fraseologia del text.

Aquestes confusions geogràfiques i cronològiques potser representen un desconeixement i/o desinterès del part del monge que la va redactar en coses que li podrien semblar menudències, sense importància en relació amb «l'autor i personatge»³⁹ que havia presentat el seu programa a la Universitat de París i ara el

³⁵ Ja no comptam entre aquestes set obres les dues parts finals de l'*Ars generalis ultima*, gairebé copiades de l'*Ars brevis*.

³⁶ Però menys impossible que en la meua formulació anterior, perquè segons el suggeriment del P. Boyle, la major part de l'*Ars generalis ultima* ja hauria estat enllestida tres anys abans.

³⁷ Vegeu OS I, 40, n. 142, on remet a altres que han tractat el tema. Només caldria afegir la cita de Jordi Gayà a NEORL III, 76.

³⁸ Vegeu OS I, 41, n. 144 per una discussió més detallada amb bibliografia.

³⁹ Vegeu l'escrit de Lola Badia, «Ramon Llull: Autor i Personatge», *Aristotelica et Lulliana magistro doctissimo Charles H. Lohr septuagesimum annum feliciter agenti dedicata* (Steenbrugis, in Abbatia S. Petri, 1995), pp. 355-375.

volia tornar a presentar al Concili de Viena. Pot ser també que entre el dictat (amb possibles errors de memòria del mestre) i el desxifratge de les notes, al cap de cert temps, s'hi haguessin ficat errors de detalls, amb el mestre ja no present a fi de fer preguntes o correccions. Però no deixa de ser curiós que semblen concentrar-se en qüestions dels viatges del Beat.

Pel que fa a la *Taula de paraules*, Viola Tenge, que té gairebé enllestida la seva edició crítica de la *Tabula generalis* per als *ROL*, va aportar proves interessants desmuntant la meua tesi que aquest petit diccionari fos un apèndix de la *Taula general* i no de l'*Art amativa*, com s'havia suposat anteriorment.⁴⁰ Va aportar una prova concloent: set paraules d'aquest diccionari, «amància», «amabundus», «bonabundus», «bonós», «contigüitat», «contingent» i «contingència», les formes llatines de les quals no es troben a la *Tabula generalis*.⁴¹ Mirant el *Glossari General Lul-lià* del P. Colom, tot d'una he trobat els quatre primers d'aquests mots a l'*Art amativa*.⁴² També va comentar Viola Tenge que un passatge del pròleg de l'*Art amativa*: «E cor havem fretura de vocables qui no son en vulgar, cové-nos usar d'alcuns vocables qui son en latí, e encara d'alcunes paraules estraynes qui no son en us en vulgar ni en latí...»,⁴³ li recordava el començament de la *Taula de paraules*: «Aquesta taula es de les paraules que son en latí en esta Art, les quals declaram a aquells qui no saben latí, enaxí que si no entenen aquelles paraules, que recorren a aquesta *Taula* on son declarades.»⁴⁴ I de fet, a continuació no tan sols explica paraules llatines, sinó moltes «paraules estraynes» del seu vocabulari correlatiu, del qual l'*Art amativa* fa ús notable. Així al meu nou catàleg caldria donar a la *Taula de paraules* el número de III.2a, com a apèndix a III.2, *Art amativa*, i la data de 1290.

El darrer problema relacionat amb el catàleg d'obres lul·lianes té a veure amb el *Llibre aràbic del gentil* citat al *Llibre del gentil*. Dominique Urvoy, en una aportació per altra banda molt interessant, dóna una versió parcial dels meus arguments a *NEORL* II, xviii, que llavors diu que són insuficients.⁴⁵ D'entrada els meus arguments allà eren una versió abreviada, a fi de no cansar el lector, dels arguments molt més detallats exposats a un treball anterior.⁴⁶ El

⁴⁰ Vegeu *OS* II, 554, n. 50.

⁴¹ És a dir, cercant els mots en el text que ella ja té entrat a l'ordinador.

⁴² La primera a *ORL* XVII, p. 4, i els altres tres a la p. 63.

⁴³ *ORL* XVII, p. 7.

⁴⁴ *ORL* XVII, p. 389.

⁴⁵ «Nature et portée des liens de Ramon Lull avec l'univers arabe», *Aristotelica et lulliana magistro doctissimo Charles H. Lohr septuagesimum annum feliciter agenti dedicata* (Steenbrugis, in Abbatia S. Petri, 1995), pp. 425-6.

⁴⁶ «Problemes de cronologia lul·liana», *EL* 21 (1977), pp. 35-58.

Prof. Urvoy ja havia criticat aquest treball basant-se en un altre detall, sense aportar cap contra-argument. Germà Colon sí que hi va aportar una prova convincent, que vaig acceptar.⁴⁷ Però no canviava l'essencial dels meus arguments originals, cosa que només seria possible si el Prof. Urvoy volgués mirar tot el teixit —complex i poc entretingut, això sí— d'aquests arguments originals.

Llista d'obres dels darrers cinc anys de l'etapa ternària:

Núm. cat.	Títol	Any	Mes	Ciutat	Núm. i data anteriors
III.56	<i>Lògica Nova</i>	1303	maig	Gènova	
III.58	<i>Disp. fidei intel.</i>	»	octubre	Montpeller	
III.59	<i>De lumine</i>	»	novembre	»	
III.60	<i>Reg. sanit. infirm.</i>	»	desembre	»	
III.61	<i>Ars de Jure</i>	1304	gener	»	
III.62	<i>De intellectu</i>	»	»	»	
III.63	<i>De voluntate</i>	»	»	»	
III.64	<i>De memoria</i>	»	febrer	»	
III.64.bis	<i>Lectura Artis</i>	»	»	Gènoa	III.54 1303->1306 III.76.bis
III.64.ter	<i>Ad probandum</i>	»	»	«	III.55 1303
III.65	<i>De significatione</i>	»	»	Montpeller	
III.66	<i>De consilio</i>	»	març	»	
III.67	<i>Invest. act. div. rat.</i>	»	abril	»	
III.68	<i>Praedest. lib. arb.</i>	»	abril	» ⁴⁸	
III.69	<i>De praedicatione</i>	»	desembre	»	
III.70	<i>De asc. et desc.</i>	1305	març	»	
III.71	<i>Demonst. per aequip.</i>	»	»	»	
III.72	<i>De fine</i> ⁴⁹	»	abril	»	
III.73	<i>Praed. Judaeos</i>	»	agost	Barcelona	
III.74	<i>Trin. et incarn.</i>	»	setembre	»	
[III.80	<i>Ars gen. ult. i-xi</i>	»	novembre	Lió]	
III.77	<i>Ars brevis</i>	1308	gener	Pisa	III.85 1308
III.78	<i>Ars br. juris civ.</i>	»	»	Montpeller	III.86 »
III.79	<i>Ven. subst. accid.</i>	»	febrer	»	III.87 »
III.80	<i>Ars gen. ult. xii-xiii</i>	»	març	Pisa	1307
III.81	<i>Disput. Homeri</i>	»	abril	»	»
III.82	<i>Centum signis</i>	»	maig	»	»
III.83	<i>Clericorum</i>	»	»	»	»
III.84	<i>Ars comp. Dei</i>	»	»	Montpeller	

⁴⁷ Vegeu la nota sobre «guatzelles» a NEORL II, 7.

⁴⁸ Pel mes de juliol s'acaba a Montpeller la traducció catalana de la *Lògica Nova*.

⁴⁹ Que absorbiria el III.L2, *Petició a Climent V*, per raons expressades més amunt.

Obres rebutjades:

- III.57 *De modo applicandi novam logicam ad scientiam juris et medicinae*
 III.75a *Introductorium magnae Artis generalis*⁵⁰
 III.76 *Liber ad memoriam confirmandam*⁵¹

Antoni Bonner
 Palma de Mallorca

RESUM

This article corrects some of the author's previous datings of Lullian works. Two works, the *Lectura Artis quae intitulatur Brevis practica Tabulae generalis* and the *Liber ad probandum aliquos articulos fidei catholicae per syllogisticas rationes* are now given the date of February, 1304, and a series of Pisan works are returned to the chronology of the author's first catalogue. Moreover, the *Taula de paraules* is reestablished as an appendix to the *Art amativa* and not the *Taula general*; the *Petició a Climent V*, assumed to be a lost work, is identified as possibly referring to the *Liber de fine*; and the *Liber de modo applicandi novam logicam ad scientiam juris et medicinae* is declared as probably apocryphal.

⁵⁰ És la mateixa obra que el *Liber de universalibus* editat a ROL XII, 139-169, i el *El «Libre de definicions», opuscle didàctic lul·lià del segle XV*, editat per Lola Badia a la "Biblioteca Humanitas de Textos Inéditos", 2 (Barcelona: Ed. Humanitas, 1983).

⁵¹ Obra que fa temps que Fernando Domínguez va demostrar que no era de Llull. Vegeu el meu «Modificacions al catàleg d'obres de Ramon Llull», *EL* 26 (1986), pp. 91-2.